

**Práva výkonných umelcov v európskej legislatíve:
Situácia a základné návrhy pre zlepšenie**

AEPO –ARTIS

AEPO-ARTIS je nezisková organizácia zjednocujúca 27 organizácií kolektívnej správy práv výkonných umelcov z 21 európskych krajín a reprezentuje ich na európskej úrovni.

Základným cieľom činnosti AEPO-ARTIS je zabezpečenie rozvoja kolektívnej správy práv výkonných umelcov, širšia akceptácia a upevnenie spolupráce medzi organizáciami zaoberajúcimi sa ochranou práv výkonných umelcov na európskej úrovni na medzinárodnej a únijnej platforme.

Členmi AEPO – ARTIS sú:

Rakúsko: LSG
Belgicko: URADEX
Česká republika: INTERGRAM
Chorvátsko: HUZIP
Dánsko: GRAMEX a FILMEX
Fínsko: GRAMEX
Francúzsko: ADAMI a SPEDIDAM
Nemecko: GVL
Grécko: APOLLON, DIONYSOS a ERATO
Maďarsko: EJI
Litva: AGATA
Holandsko: NORMA
Nórsko: GRAMO
Poľsko: SAWP a STOART
Rumunsko: CREDIDAM
Rusko: ROUPI
Slovensko: SLOVGRAM a OZIS
Španielsko: AISGE
Švédsko: SAMI
Švajčiarsko: SWISSPERFORM
Veľká Británia: BECS

Východiská štúdie

Výkonní umelci vo všetkých oblastiach – hudobníci, speváci, herci, tanečníci... – požívajú v určitom rozsahu autorskoprávnu ochranu zameranú na ich umelecké výkony a ich použitie. Tieto práva boli zavedené na medzinárodnej a následne aj na európskej úrovni.

15 rokov po zavedení prvých ustanovení garantujúcich práva výkonných umelcov v európskej legislatíve je novelizácia tejto časti takzvanej „*acquis communautaire*“ medzi najaktuálnejšími bodmi agendy Európskej komisie na rok 2007.

V porovnaní s právami autorov je úprava práv výkonných umelcov výrazne mladšia a s ich implementáciou sú spojené isté špecifická. Jedným z nich je dôležitosť práv na odmenu, tzv. remuneračných práv, spravovaných formou kolektívnej správy práv.

Táto štúdia si dáva za cieľ zhodnotiť dopad *acquis communautaire* na aktuálnu ochranu výkonných umelcov v 10 európskych krajinách: Belgicku, Českej republike, Francúzsku, Holandsku, Chorvátsku, Nemecku, Litve, Španielsku, Švédsku a Veľkej Británii.

Štúdia zahŕňa krajiny v ktorých úprava práv výkonných umelcov existovala už pred tým ako sa im začala venovať európska legislatíva - napríklad Nemecko alebo Francúzsko – ale zaoberá sa aj krajinami v ktorých sú tieto práva novým prvkom zavedeným hlavne na základe prijatia európskej legislatívy – ako sú Španielsko, Holandsko alebo Litva.

Vybrané krajiny reprezentujú staré členské krajiny, nových členov ako aj kandidátske krajiny. Odráža celú škálu rôznych národných prístupov vo vzťahu k povahe práv priznaných výkonným umelcom a súvisiacej praxi ich správy.

Štúdia sa podrobnejšie zameriava na následné aspekty práv výkonných umelcov:

1. právo na primeranú odmenu za použitie komerčných zvukových záznamov formou vysielať a verejného prenosu;
2. právo na prístupňovanie verejnosti;
3. náhrada odmeny za právo na vyhotovenie rozmnoženiny pre osobnú potrebu ako výnimka z exkluzívneho práva na vyhotovenie rozmnoženiny;
4. právo na vypožičanie;
5. nakladanie so záznamami v audiovizuálnej oblasti;
6. doba trvania ochrany práv výkonných umelcov.

Tieto aspekty sú pokryté medzinárodným právnym rámcom - Rímskym dohovorom z roku 1961, Dohodou TRIPS z roku 1994, Zmluvou WIPO o výkonoch a zvukových záznamoch (WPPT) z roku 1996 – európskou legislatívou - hlavne Smernica 92/100/Eec. Smernica 93/98/EEC a Smernica 2001/29/EC¹ - ako aj národnými legislatívami.

Táto štúdia je cielene zameraná na aktuálne, konkrétne skutočnosti, vykresľujúce ako a v akom rozsahu výkonní umelci skutočne disponujú svojimi právami. Právne skutočnosti a empiricky získané ekonomické údaje sú navzájom porovnávané a následné sú zasadené do kontextu praktickej správy práv.

Tieto informácie boli získané priamo od organizácií kolektívnej správy práv výkonných umelcov a odborových organizácií z krajín zahrnutých do štúdie, tak aby bolo možné riadne zhodnotiť priamy dopad európskej legislatívy na situáciu výkonných umelcov a identifikovať akékoľvek neuspokojivé opatrenia, nedostatočnú úpravu a pripraviť návrhy na zlepšenie ochrany výkonných umelcov.

¹ Smernica 92/100/EEC z 19. novembra 1992 o právach vznikajúcich pri prenájme a požičiavaní a určitých právach súvisiacich z autorským právom (zrušená a nahradená kodifikovanou verziou, Smernica 2006/115/EC), Smernica 93/98/EEC z 29. októbra 1993 o harmonizácii doby trvania ochrany príbuzných práv (zrušená a nahradená kodifikovanou verziou, Smernica 2006/116/EC) a smernica 2001/29/EC z 22. mája 2001 o harmonizácii niektorých aspektov autorských a príbuzných práv v informačnej spoločnosti.

Najdôležitejšie závery a odporúčenia

Zatiaľ čo v niektorých krajinách implementácia niektorých druhov práv len prebieha, v ďalších už bola vyskúšaná a otestovaná. Štúdia ukazuje, že európska legislatíva ma stále veľmi rozdielny dopad na využívanie a uplatňovanie práv výkonnými umelcami.

Výkonní umelci vykonávajú svoje práva tak prostredníctvom kolektívnej správy práv ako aj individuálne prostredníctvom zmluvných vzťahov. Pozorovania ukázali, že napriek výhodám získaných zavedením špecifických ustanovení o kolektívnom vyjednávaní do niektorých zmlúv výkonných umelcov väčšina z nich obvykle nemá na výber ale musí podpísať nahrávací kontrakt alebo pracovnú zmluvu, ktorou prevádza všetky svoje exkluzívne práva za použitie diela za jednorazovú odmenu.

• **Predbežný záver ukazuje dôležitosť „práva na odmenu“ pre väčšinu výkonných umelcov, ktoré môžu uplatňovať aj po prevedení svojich exkluzívnych práv.**

Európska legislatíva výkonným umelcom priznáva množstvo „exkluzívnych práv“ ktoré pred použitím ich zvukových alebo zvukovoobrazových záznamov vyžadujú vopred daných súhlas. Avšak v praxi sa väčšina výkonných umelcov musí vzdať výkonu týchto práv prospech tých čo výkon zaznamenajú a budú naďalej používať.

Po prevedení exkluzívnych práv zostávajú výkonným umelcom niektoré „remuneračné práva“ ktoré sú prevažne považované za neprevoditeľné a výkonní umelci sa ich nemôžu zriecť. Tieto zostávajúce práva nedávajú výkonným umelcom možnosť autorizovať použitie alebo mu zabrániť, ale umožňujú im dostať primeranú odmenu za takéto použitie.

Na základe ustanovení Smerníc 92/100 a 2001/92 majú výkonní umelci 3 hlavné záruky odmien za použitie ich výkonov ktoré nevyplývajú z uplatnenia exkluzívnych práv:

- primeraná odmena za vysielanie alebo verejný prenos komerčných zvukových záznamov;
- náhrada odmeny za vyhotovenie rozmnoženiny pre osobnú potrebu ako protiváha výnimke z exkluzívneho práva na vyhotovenie rozmnoženiny;
- primeraná odmena za prenájom v prípade, že exkluzívne práva boli zmluvne prevedené.

• **V súčasnosti tieto tri kategórie práv na primeranú odmenu tvoria 95% prostriedkov vybraných organizáciami kolektívnej správy práv výkonných umelcov.**

Pokiaľ ide o príjmy, väčšina obvykle pochádza z primeraných odmien za **vysielanie a verejný prenos** záznamov vydaných pre komerčné účely, tieto sú predmetom kolektívnej správy práv a tvoria v priemere **57%** z celkových vybraných prostriedkov.

Náhrada odmeny za **vyhotovenie rozmnoženiny pre osobnú potrebu** tvorí **38%** z celkového výberu. Predstavuje dôležitú, úplne oprávnenú odmenu pre výkonných umelcov ktorých nahrávky sú predmetom rozsiahleho kopírovania – z rôznych zdrojov na širokú paletu záznamových médií a technických zariadení. Z pomedzi 10 sledovaných krajín len Veľká Británia nepriznáva nárok na žiadnu odmenu za vyhotovenie rozmnoženiny pre osobnú potrebu a nekomerčný účel, nakoľko takáto činnosť nie je povolená. Štúdie však ukázali, že vyhotovovanie rozmnoženín je vo Veľkej Británii bežná prax, tak ako v iných krajinách a prebiehajúce prehodnocovanie právnej úpravy môže priniesť v tejto oblasti zmenu.

V prípade **práv súvisiacich s prenájmom**, situácia v jednotlivých krajinách je veľmi rozdielna a neuspokojivá. Napriek tomu, že právne systémy v 9 z 10 krajín v rámci štúdie, s výnimkou Francúzska, priznávajú výkonným umelcom v prípade prevodu exkluzívneho práva udeľovať súhlas na požičiavanie z výkonného umelca na výrobcu zvukového záznamu alebo filmového producenta právo na primeranú odmenu, takéto odmeny predstavujú **menej ako 1%** prostriedkov vybraných organizáciami kolektívnej správy práv. Niektoré krajiny zaviedli povinnú kolektívnu správu práv pre toto právo. V súčasnosti len Nemecko a Španielsko a vo veľmi malom rozsahu aj Česká republika vyberajú prostredníctvom kolektívnej správy nejaké odmeny.

Dôvodom je, že toto právo bolo zavedené len nedávno a, čo je častejšie, že zákon nestanovuje kto je povinný túto odmenu platiť, čím znemožňuje kolektívnej správe výkon tohto práva. Ďalšia prekážka spočíva v neexistencii ustanovení, ktoré by kolektívnym správcom poskytovalo právnu pomoc pri uplatňovaní práva na odmenu.

Tieto skutočnosti pomáhajú vysvetliť, prečo z rýchlo rastúcej oblasti on-line požičiavania neboli vybrané žiadne odmeny.

⇒ S ohľadom na tieto 3 druhy použitia je potrebné aby právna úprava obsahovala niekoľko všeobecných pravidiel ktoré by garantovali efektívnosť kolektívnej správy práv:

- mala by byť podporovaná kolektívna správa týchto práv a keď je to potrebné mala by byť povinná;
- povinný subjekt, zodpovedný za platbu odmeny, vo väčšine prípadov používateľ, by mal byť jasne určený;
- musí byť jednoznačne stanovené, že odmena musí byť uhradená a spravodlivo rozdelená medzi dotknuté kategórie nositeľov práv;
- keď je výkonným umelcom priznané právo na odmenu, nemalo by toto právo byť prevoditeľné s výnimkou špecifických potrieb kolektívnej správy práv.

Všetky tieto prvky sú aktuálne zastúpené v európskej legislatíve, ale nikdy sa neobjavujú všetky spoločne v úpravách príbuzných práv.

• **V roku 2001 bolo na európskej úrovni v oblasti internetu a nových služieb zavedené nové právo na sprístupňovanie verejnosti na požiadanie, ktoré sa zatiaľ ukázalo pre výkonných umelcov ako neefektívne.** Charakterizuje to jeden údaj: v desiatich sledovaných krajinách len 1 organizácia kolektívnej správy práv uspela pri vyberaní odmien v celkovej výške 32 EUR za rok 2005 pre všetkých výkonných umelcov! V období keď vzniká viac a viac komerčných služieb pre sťahovanie dát, táto suma zvyrazňuje priepastný rozdiel medzi zámerom *acquis* poskytnúť výkonným umelcom ochranu a skutočnosťou.

Od výkonných umelcov sa požaduje, aby previedli svoje exkluzívne práva súvisiace s právnom na sprístupňovanie vo chvíli, keď podpisujú nahrávaciu alebo pracovnú zmluvu. Európska legislatíva nedokázala zohľadniť túto bežnú prax: napríklad, na rozdiel od ustanovení týkajúcich sa vysielania a verejného prenosu, úprava pre sprístupňovanie záznamov verejnosti prostredníctvom on-line služieb nedáva výkonným umelcom žiadne špecifické právo na odmenu pri udelení súhlasu na použitie. Výsledkom je, že nárok na odmenu za právo na sprístupňovanie je nahradené „prevodom“ práv ktorý výkonným umelcom v skutočnosti neprinesie žiadny prospech z širokého použitia týchto práv na rýchlo rastúcom trhu nových médií.

⇒ On-line použitia, tak ako aj iné druhy použitia autorských práv, by mali byť podriadené princípu primeranej odmeny pre nositeľov práv. Úprava pre právo na sprístupňovanie by mala byť revidovaná tak aby sa stala efektívnou pre výkonných umelcov.

- **Zaobchádzanie s výkonmi v audiovizuálnej oblasti je úplný anachronizmus:** zatiaľ čo nové on-line služby sú zahrnuté v *acquis*, európsky legislatívci vytrvalo vylučujú práva výkonných umelcov súvisiace s vysielaním a sprístupňovaním verejnosti v audiovizuálnej oblasti. Dokonca tu bola zavedená prezumpcia prevodu práv výkonných umelcov súvisiacich s prenájomom na filmového producenta, ktorá môže byť rozšírená na všetky exkluzívne práva výkonných umelcov.

Situácia zostáva nezharmonizovaná a neefektívna vo vzťahu k možnosti výkonných umelcov udržať si a realizovať svoje práva na odmenu pri rôznych druhoch použití ich záznamov audiovizuálnej oblasti. Výsledkom nedostatku harmonizácie ako aj nejasných ustanovení týkajúcich sa kolektívnej správy je, že výkonní umelci nemôžu získať akúkoľvek odmenu za ich audiovizuálne práva.

⇒ Neexistuje žiadne akceptovateľné odôvodnenie pre všeobecnú domnienku prevodu práv výkonných umelcov na producentov v audiovizuálnej oblasti. Táto prezumpcia by za žiadnych okolností nemala byť podporovaná európskou legislatívou.

- Európska komisia prehodnocuje dobu ochrany príbuzných práv vrátane **doby ochrany** práv výkonných umelcov. Na rozdiel od autorov, ktorých doba ochrany trvá 70 rokov od okamihu ich smrti, práva výkonných umelcov v Európskej únii sú chránené 50 rokov od okamihu zverejnenia alebo sprístupnenia záznamu výkonu verejnosti. Výsledkom je, že mnoho výkonných umelcov stráca svoje práva ešte počas svojho života. Pre porovnanie, príbuzné práva sú v Spojených štátoch amerických chránené po dobu 95 rokov.

⇒ V období, keď veľké množstvo európskych zvukových a zvukovo obrazových záznamov na vysokej úrovni je ešte stále veľmi populárnych a využívaných, prichádza koniec doby ich ochrany, preto sa javí odôvodnené predĺžiť ochranu práv výkonných umelcov na 95 rokov.

Výsledky štúdie rovnako ukazujú, že práva spravované prostredníctvom kolektívnej správy práv predstavujú významný, a možno priam hlavný zdroj príjmov výkonných umelcov za výkon ich práv. Zakotvením povinnosti pre používateľov sprístupňovať bezplatne kolektívnym správcom potrebné kompletné a presné údaje týmto umožní efektívny výkon správy nimi spravovaných práv.

A nakoniec, tieto zistenia zdôrazňujú dopad výkonu práv výkonných umelcov na vytváranie a šírenie kultúrnych aktivít a príspevok kolektívnej správy práv výkonných umelcov k dynamike a kreativite kultúry v Európe.

Uznanie práv výkonných umelcov by malo byť súčasťou tvorby silnej a dynamickej európskej kultúry a prispieť k jej obohateniu. Toto sa môže udiť len vtedy, ak sú výkonným umelcom dané praktické nástroje na výkon a uplatnenie ich práv.